

A VÍZ A KÁRPÁT-MEDENCÉBEN

Vízgazdálkodás Magyarországon

Az Európai Unió 2004. és 2006. évi kiterjesztésével lehetőség nyílik arra, hogy a Kárpát-medence természetgazdálkodásáról – ezen belül a vízgazdálkodásról – egységes elvek szerint tervet dolgozzunk ki. Megszűnőben az 1920-ban bekövetkezett nemzetállami széttagoltság. Ez vezette Glatz Ferencet, az MTA Stratégiai Tanulmányok Programtanács elnökét, hogy a magyar kormány által indítandó ún. zászlóshajó-programok közé – a 2007–2013. évekre – javasolja egy Kárpát-medencei vízgazdálkodási program felvételét.

I. Magyarország adottságai

Magyarország természeti adottságainak karbantartása, az adottságok hasznosítása és az emberre nézve negatív hatású keletkező károk mérséklése a mindenkori politikai adminisztráció és értelmiségi társadalom stratégiai feladata. A magyar állam területének egyik első számú természeti adottsága gazdag vízkészlete. És mivel a víz a 21. század egyik „alapvető nyersanyaga” lesz (részben máris az), kiemelt gondossággal kell kutatni Magyarországon a vízzel együtt élés és a vízhasznosítás lehetőségeit, kialakítani annak korszerű természetgazdálkodási intézményrendszerét.

Irányt adónak tartjuk az Európai Unió által folytonosan (és erősödően) előnyben részesített környezetgazdálkodási alapelveket. (A környezetvédelem és fenntartható gazdálkodás alapelvét.) Ezen alapelvek szellemében ember és természet új viszonyát tartjuk kiépítendőnek a Kárpát-medencében. Az új viszonyban – csak a vízről szólva – harmóniába kell kerülnie a föld feletti és föld alatti vízkészleteink megőrzésének, karbantartásának, pótlásának és ezek hasznosításának. A hasznosítást mind a természetgazdálkodásra, mind az emberi felhasználásra értve.

Magyarország vízgazdálkodási adottságait a következő évtizedekben az alábbi körülmények fogják meghatározni.

1. *A magyar állam a Kárpát-medence alján fekszik.* Ide folynak össze a Kárpátokból az alföldekre lezúduló vizek. Részben ezen felszíni vizek, részben a Kárpát-medence (folytonosan változó) föld alatti vízkészletének gazdagsága Közép-Kelet-Európában egyedülálló vízgazdálkodási térséggé tette a mai magyar állam területét, amely a legutolsó jégkorszak óta (12 ezer évvel ezelőtt) mindig is a helyi lakosság megélhetésének egyik forrása és helyi növény-, valamint állatvilág gazdagságának feltétele volt.

Ugyanakkor a térség ezen sajátossága okozta, hogy a 19. századig a mai államterületnek mintegy 26-30%-a állandóan vízjárta vidék volt, amelyet a polgári fejlődés során (19–20. században) a belakhatás biztonsága miatt lecsapoltak, az *árvíz sújtotta* területekről a vizet igyekeztek minél *gyorsabban elvezetni*. Siettetten a *lecsapolásokat*, illetve a víz

„kihajtását” az alföldi területekről a növekvő élelemigény, mindenekelőtt a szemes termények termesztésére alkalmas szántóföldek szükséglete. – Ma már ezen utóbbi szempontok részben megszűntek, részben megváltoztak.

Az *árvízvédelem* továbbra is – sőt, mint később látni fogjuk fokozottan – kiemelt kötelesség. De a 19. századi módon, pusztán gátak építésével nem intézhető el. A gátak feltöltődnek, tovább nem emelhetők. Ésszerű tehát az Akadémia 2000. évi javaslata: az árvíz, illetve tetőző vízállás idejének vízbőségét ki kell használni, nem kihajtani a vizet az országból, hanem részben visszaállítva az ősi vízmegtartó „tározókat”, azok építésével „megfogni” a vizet. (A hegyekből lezúduló víz különleges értékére, nyomelemekben gazdag voltára csak most kezd a geokémia felfigyelni.) – Szükséges továbbá, e tározókat felhasználva, folytonos „vízbőséget” biztosítani az Alföldön. Mindez a tározók szerves együttélését kívánja meg a folyóval. (Ahogy ez a Tisza-tó esetében 1970–1990 között megvalósult és nagyon jól – természetbarát módon, nemzetközileg idézett példaként – „működik”.)

Megszűnt a *belső területek lecsapolásának* kényszere. Nincs szükség további szántóföldterületre, sőt – valószínűleg átmenetileg – a Kárpát-medencében is ajánlatos a szántóterületeket nem elsősorban szemes termények, hanem inkább tájgazdálkodási célokra és speciális élelemfajták előállítására hasznosítani. A jelenleg hátránynak tűnő nemzetközi piaci kényszer (élelem-túltermelés Európában) előnyünkre is változtatható. A vizes élőhelyek és az azokra épülő élelemtermelési kultúrák (ártéri gazdálkodás, haltenyésztés, helyi energiatermelői bázisok kiépítése stb.), valamint az ezekhez kapcsolódó turisztikai-szabadidő kultúrák (fürdők, horgászat, természet-egészségügyi intézmények stb.) a Kárpát-medence egyik erős munkahelyteremtő bázisa lehet, és új életkörülmény teremtésére ad ösztönzést. (Ez a „vizes életkörülmény” hasonlítható volna a 19. század előtti Kárpát-medencei életkeretekhez. Csak most már szabályozott „emberbarát” formában.)

A felszíni vizekkel való okos gazdálkodásra int a felszín alatti vízkészletek „utánpótlásának” biztosítása is. Noha a

A projekt célja

1. *Koordináció.* A magyar állam költségvetésében, a különböző európai uniós projektekben számtalan vízgazdálkodási részprogram jelenik meg. Ezeknek jelentős részét koordinálja a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium. Másik részük önkormányzati hatáskörben, illetve gazdasági társulások szervezésében (ld. Duna-program) valósul meg. A jelen program azt tűzi ki célul, hogy az érintett tárcák vezető tisztviselőinek, valamint a tudomány és a tárcák szakadminisztrációján kívüli szakemberek bevonásával e különböző programok koordinálását biztosítsa.

A magyar állam területén adódó víz-környezetvédelmi és gazdálkodási konfliktusok csakis a környező államokkal való államközi és tudományos együttműködés keretében oldhatók fel, illetve a lehetőségek ily módon használhatók ki. A program eminens feladatának tartja, hogy folyóink vízgyűjtő területének szakmai adminisztrációjával az eddig meglévő kapcsolatokat rendszerszintre emelje, és a Kárpát-medence egészére egy kooperációs vízgazdálkodási programot alakítson ki (2009).

2. *Rendszerszintű szemlélet, rendszerszintű kezelés.* A program céljának tekinti, hogy az 1998–2002 között elkészült vízgazdálkodási nagy projektekre alapozva egy, az egész Kárpát-medence vízgazdálkodására irányuló cselekvési programot alakítson ki. (Magyarország az ezredfordulón c. Glatz Ferenc által vezetett Akadémiai Stratégiai Kutatások a kormányzat és az Akadémia közötti együttműködés alapján. 1. Somlyódy László: A hazai vízgazdálkodás stratégiai kérdései; 2. Dövényi Zoltán, Hajdú Zoltán: A magyarországi Duna-völgy területfejlesztési kérdései; 3. Teplán István: A Tisza és vízrendszere.) E cselekvési program kiegészíti az egyes tárcák keretében már megkezdett vagy éppen kezdeni tervezett vízgazdálkodási részprogramokat. És a program 2009-re összehangolja a magyarországi és a szomszédos országokbeli vízgazdálkodásra vonatkozó terveket, valamint programokat.

A program lezárulásának évére (2013) biztosítható lesz egy, a Kárpát-medence egész vízgazdálkodását áttekinteni képes nemzetközi programbizottság kialakítása és az említett terv nemzetközi elfogadtatása. (Törvényekkel, tárcaközi együttműködésekkel.)

Részlet a *Zászlóshajó-program. A víz a Kárpát-medencében. Avagy a víz és a magyar társadalom* című dokumentumból.

„két vízkészlet” közötti összefüggések közvetlensége vitatott, a felszíni vizek gazdagodása csökkenthetné a rétegvizek kiemelési kényszerét (öntözésre) és növelhetné a felszínhez legközelebb eső talajvízkészlet karbantartását.

2. A 21. század az *éghajlatváltozás* felgyorsulásának évszázada lesz. Ha vannak is viták a változások gyorsaságáról, illetve irányáról (felmelegedés, lehűlés stb.), az biztosnak vehető, hogy térségünkben a szélsőségek lesznek uralkodók. Szélsőségek a csapadék tekintetében: a csapadék nagyobb hányada télen, hó formájában szakad le, ami megnöveli a medence aljára lefolyó folyók állandó árvízveszélyét. Ugyanakkor a nyarak csapadékszegények, ami a fokozatos elsivatagosodás veszélyét jelenti a Nagy-Alföld területén. Mindebből két teendő következik:

a) Nagyobb energiát kell fordítani az *árvízvédelemre*, mégpedig az előzőekben leírt módon: nem kihajtani az országból a vizet, csak ami szükséges, azt kiengedni. Ehhez természetesen műtárgyak és korszerű vízgazdálkodás szükséges. (Tudomásul kell venni a politikának, hogy a környezetvédelem korszakformáló és mindnyájunkat eltöltő szempontjainak gyermeki túlhajtásait a világon mindenütt

lemetszik. Épp az okos környezetvédelem kifejlődésének érdekében. Meg kell szüntetni azt a műtárgyellenességet, amely a Magyarországon a véletlen folytán elhatalmasodott vízgazdálkodás elleni magatartást politikává emelte 1989-ben és ott is tartja máig. A természetvédelem Európában ma már szakpolitikák együttese nem pedig a pártpolitika, illetve értelmiségiek mozgalmárkodási területe.)

b) A csapadék és időjárási szélsőségek megnövelik a „zápor-árvizek” gyakoriságát. Magyarország geomorfológiai tagoltsága és a két nagy vízgyűjtő (Duna, Tisza) kiterjedt víznyerő térsége igen sok „kis-vízfolyást” alakított ki az elmúlt évtizedekben. Ezek kínálják a *regionális (lokális) vízgazdálkodási* központok kiépítését. Vagyis: az új vizes kultúra számára a lokális vizes élőhelyek és vízgazdálkodási kultúrák megteremtését. (Magyarország területén mintegy 140-re tehető a bizonyítottan regionális vízgazdálkodási központ kiépítése.) Ezek rendszerének létrehozása és kiemelt állami támogatása indokolt részben az élelemtermelés visszahúzódásával növekvő helyi munkanélküliség csökkentése miatt, részben a vidéki térségek belakottságának biztosítása és részben a megnövekvő „zápor-árvizek” elhárítása miatt.

c) Külön kell foglalkozni a szélsőséges csapadékviszonyok (és a szántóföldi mélyszántások elmaradása) következtében megnövekvő *belvízveszéllyel*. A jelenlegi átlagosan elöntött 150–200 ezer hektár „hatását” pontosan fel kell mérni és azzal mind a környezetgazdálkodásban, mind az élelemtermelésben számolni kell.

3. A 21. században megnő az *igény a víz iránt*. A területileg összezsugorodott élelemtermelés, de az ipar is vízigényesebb, mint korábban. A lakossági felhasználás – mindekelőtt az egészséges ivóvíz iránti igény – visszatartathatlanul növekszik. (Még a víztakarékossági intézkedéseket bevezető államokban is.)

4. A Kárpát-medence vizeinek karbantartása és az azal történő gazdálkodás csakis Magyarország és a szomszédos államok adminisztrációjának és értelmiségének együttműködése alapján történhet. Ennek kialakítására és működtetésére a medence alján fekvő térség állama, Magyarország hivatott. Magyarországnak érdeke ezt javasolni, megtervezni és működtetni. Egy Kárpát-medencei vízgazdálkodási rendszer kiépítése egyik mintaesete lehet az EU által olyannyira támogatott „*határokat átlépő*” projekteknek.

II. A vízgazdálkodás hatásai az életkörülményekre és a szakpolitikákra

1. *Környezetgazdálkodás és környezetmegóvás.* Az egyes kistérségek – az elhagyásnak és ezzel az „elvadulásnak” leginkább kitett térségek – élőhelyeit rendben tartja,

munkahelyet hoz létre egészségi turizmus, szabadidőprogramok (csónakázó-, horgász-, kiránduló-, szanatóriumi helyek) teremtésével.

2. *A minőségi élelemtermelés lehetőségeinek kiterjesztése.* Részben az öntözési kultúrák vízigényének kielégítése. Részben a minőségi terméklisták kibővítése: ártéri gazdálkodás (állattenyésztés, növénytermesztés) és halgazdálkodás bővítése. (Ez utóbbi népegészségügyi kérdés is a kiemelkedő koleszterintartalmú ételek túltengése és így a keringési betegségek csökkentésének reményében.) Ez utóbbi több évszázados szerkezetének módosítása: az alföldi ázott halastavak lassan eliszaposodnak, ehetetlenül gyenge húsmínőségű halaik helyett előtérbe kerül a mütárgyakkal kialakított, állandóan mozgásban tartott friss vízi halak tenyésztése.

3. *Segítségnyújtás a vidék településszerkezetének karbantartásához.* Az életképes települések számának gyarapítása, mégpedig az uniós környezetgazdálkodási pénzek mozgósításával a munkahelyteremtés és kistérségi gazdaság elősegítése révén.

4. *Vízi közlekedési útvonalak rendbehozatala.* Itt elsősorban a Duna, de azon túl a helyi vízi közlekedési kultúrák, hidak, átkelőhelyek rendszerének újraszervezése az újabb uniós közlekedési útvonalak és az új településszerkezet figyelembevételével.

5. *Gyógyvízprogram kiegészítése.*

6. *Az energiaprogram része lehet.* A 21. század energiája „tisztá”, vagy mind tisztább energia legyen, ez ma már a világon minden állam – nem utolsósorban a kiotói egyezmény ratifikálását elutasító USA – törekvése is. A vízi energia az „álm-energialistán” soha nem lesz vezető, de az egyes térségek adottságaitól függően 8–14%-os átlagot érhet el. Magyarország gyenge adottságú ország a felszínek – és így vizeinek – kis esése miatt. De a vízfolyások gazdagsága következtében lehetőségei nem elhanyagolhatók. (Ne felejtjük: a biomasszára épülő energiatermelés – a biomassza-növénytermelése – fokozott vízfelhasználással jár!)

a) Nem lehet megkerülni tovább a bős-nagymarosi erőmű dolgát. Döntést kell hozni, az 1998-ban megszakított akadémiai szakértői bizottság munkáját folytatva.

b) Eredményesnek mutatkozik, különösen a Dunántúl és Észak-Magyarországon, a „törpevízmű”-program lehetőségének megvizsgálása a már meglévő gazdag nyugat-európai tapasztalatok alapján. Ezek a helyi vízfolyások mütárgyakkal kialakított vizeinek állandó mozgási energiáit hasznosíthatják és részt vehetnek a helyi térségek kiegészítő energiaellátásában. (Nem hanyagolható el az a felfogás, amelyik a nagy energiatermelő rendszereket mind több helyi energiabázis kialakításával kívánja kiegészíteni. Amelyek alapanyaga: víz, szél, helyi zöldhulladék hasznosítása.)

Eddigi szakirodalmi alapozások

Elkészült Magyarország vízgazdálkodásának három alapozó munkája.

A HAZAI VÍZGAZDÁLKODÁS STRATÉGIAI KÉRDÉSEI. Szerk.: Somlyódy László. Bp., MTA, 2002. 402 p.

A kiadvány tartalma:

Glatz Ferenc: A 21. század stratégiai kérdése: a víz 1997–2001 • Somlyódy László: Bevezető gondolatok • Somlyódy László: Víz és vízgazdálkodás • Somlyódy László: A hazai vízgazdálkodás és stratégiai pillérei • Nováky Béla: Az éghajlatváltozás vízgazdálkodási hatásai • Simonffy Zoltán: Vízigények és vízkészletek • Somlyódy László – Hock Béla: Vízminőség és szabályozása • Istvánovics Vera – Somlyódy László: Ökológia és természetvédelem • Szlávik Lajos: Árvízvédelem • Ilyás István: Területi vízgazdálkodás • Somlyódy László – Buzás Kálmán – Clement Adrienne és Licskó István:

Települési vízgazdálkodás • Reich Gyula – Pritz János: A települési vízgazdálkodás intézményi dilemmái: egy átlagos település példája • Somlyódy László: A hazai vízgazdálkodás stratégiai kérdései: összefoglaló

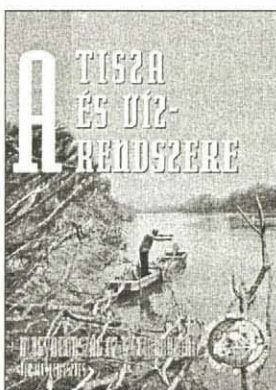

A MAGYARORSZÁGI DUNA-VÖLGY TERÜLETFEJLESZTESI KÉRDÉSEI, I-II. Összeállította: Dövényi Zoltán – Hajdú Zoltán, Programvezető: Enyedi György, Horváth Gyula. Bp., MTA, 2002. 558 p.

Az I. kötet tartalma:

Glatz Ferenc: Előszó. Vízgazdálkodás, Duna, Tisza 1997–2001 • Erdősi Ferenc – Gál Zoltán – Hajdú Zoltán: A Duna történetileg változó szerepe Közép-Európa és Magyarország térfejlődésében • Illés Iván: Nemzetközi regionális fejlesztési együttműködés a Duna-medencében • Hardi Tamás: A Duna menti területek regionális különbségei, együttműködési lehetőségei • Rechnitzer János: A Bécs–Pozsony–Győr–Budapest innovációs tengely és a magyar területfejlesztési koncepciók • Peter Mariot: A dunai térség néhány aktuális problémája Szlovákiában • Nagy I. Imre: A Duna és a Duna mente komplex regionális értékei és horvátországi és romániai szakaszán • Ian Ianos: A romániai Duna-régió fejlődési perspektívái • Geshe Geshev: A Duna menti régió bulgáriai szakaszának fejlesztési lehetőségei

Az I. kötet tartalma:

A TISZA ÉS VÍZRENDSZERE, I-II. kötet. Szerk.: Teplán István. Programvezető: Enyedi György, Teplán István. Bp., MTA Társadalomkutató Központ, 2003. 525 p.

Az I. kötet tartalma:

Glatz Ferenc: Előszó. A Tisza és Akadémia • Somogyi Sándor: A Tisza vízgyűjtőjének földrajzi helyzete • Felegyházi Enikő – Lóki József – Szabó József: A folyó őstörténete, a mai Tisza kialakulása az Alföldön • Alföldi László – Schweitzer Ferenc: A Tisza vízrendszerének földrajzi és hidrológiai jellemzése • Szalai Sándor: A folyó vízgyűjtőjének éghajlati viszonyai • Németh József – Pásztor László – Szabó József – Várallyay György: A vízgyűjtő talajai • Somogyi Sándor: A Tisza és az ember • Schweitzer Ferenc: Folyóink hullámtereinek fejlődése, kapcsolatok az árvizekkel és az árvízvédelmi töltésekkel • Váradai József – Nagy István: A Tisza-völgy vízgazdálkodásának jövőképe • Michalkó Gábor: A Tisza vízgyűjtőjének idegenforgalma • Zsuga Katalin: A Tisza vízének minősége • Guti Gábor – Zsuga Katalin: Biológiai vízminősítés és vízminőségi célállapot (EU Víz Keretirányelv) • Csányi Béla – Juhász Péter – Kovács Tibor – Németh József – Vörös Lajos – Ambrus András – Kavrán Viktória: Az EU Víz Keretirányelv és a Tisza magyarországi szakaszának biológiai monitorozása • Jolánkai Hock Béla – Lengyel Szabolcs: A Tisza mente természetvédelme és környezetvédelme • Aradi Csaba – Gőri Szilvia – Lengyel Szabolcs: Az egyik-pusztaköcsi mocsárrendszer

Az I. kötet tartalma:

Az I. kötet tartalma:

7. Külön programpontként kell kezelni a két nagy folyó (Duna, Tisza) völgyét és víznyerő térségeit.

8. A vízgazdálkodási program külön kidolgozandó rész-programja legyen a komplex Duna-program, ami Magyarország egyik legélénkebb összekötő kapcsa lehet mind a közép-európai térséggel, mind a szomszéd államokkal, mind az unióba igyekvő Balkán (Nyugat-Balkán) térséggel.

III. A projekt előfeltételei

Elkészült a *Magyarország vízgazdálkodási stratégiája* című összefoglaló tanulmány, monográfia formájában megjelent 2001-ben. Szerzői a legjobb hazai – akadémiai-egyetemi és gyakorló – vízgazdálkodási, geomorfológiai szakemberek. (Somlyódy László szerkesztésében a jelen sorok írója által vezetett Nemzeti Stratégiai Kutatások Program keretében.) Az itt közzétett program az 1997–2001 közötti stratégiai kutatások folytatása lehetne. Kiépült ugyanakkor – szintén Somlyódy professzor vezetésével – egy vízgazdálkodási tanácskei kutatócsoport a műegyetemen, és ez a program elméleti-tanácsadó bázisa lehetne.

Működött 1997–1998-ban a Nemzeti Stratégiai Kutatások Programbizottságán belül, közvetlen vezetésem alatt egy Duna-munkaközösség, amelynek egyik albizottsága külön vizsgálta a bős–nagygyarosi erőmű megvalósítási (vagy elutasítási) tervét. Mind a Duna-munkaközösség, mind a Bős–Nagygyaros-albizottság az 1998. tavaszi választásokon ismét túlzottan hangsúlyt kapott „erőművita” okán került pihentetésre. (Tagjai és titkársága újraaktivizálhatók.)

Varga Miklós h. államtitkár, valamint Váradi József igazgató urak kormányzati apparátusa és a hozzájuk tartozó vízgazdálkodási szakemberekkel rendelkező intézmények, a létrehozandó programtanács – melynek létrehozását és vezetését a jelen sorok írója vállalná – a különböző szakemberek (területfejlesztés, agrárium, környezetvédelem, energetika, közlekedés stb.) együttműködését biztosítaná. A programtanács alapvetően a kormány által létrehozott Föld- és Vízgazdálkodási Komplex Bizottság bázisára épülne, amelyik 2004–2006 között a Vásárhelyi-program monitorizálását, a 2006. évi árvíz szakmai koordinálását és a Párbeszéd a vidékért mozgalom üzemeltetését is ellátta.

És még valami: *Az Európai Unió délkeleti kiterjesztése révén ismét lehetőség adódik, hogy a Kárpát-medence természetgazdálkodását egységes elvek alapján végiggondoljuk. Ami 1920-ban megszakadt. Magyarországnak lehetősége és érdeke, hogy indítványozója legyen ezen új szempontú természetgazdálkodási projektnek. És ennek keretében egy Kárpát-medencei vízgazdálkodási tervnek*

Budapest, 2006. november 30.

Glatz Ferenc

A MAGYARORSZÁG AZ EZREDFORDULÓN

Stratégiai tanulmányok a Magyar Tudományos Akadémián sorozat legújabb kötete

A Balkán és Európa. Váltás a külpolitikai gondolkodásban? Szerk.: Glatz Ferenc. Bp., MTA Társadalomkutató Központ, 2007. 430 p.

A kiadvány tartalma:

Váltás a külpolitikai gondolkodásban, 2004–2006. (Előszó helyett) • Az Európai Unió, a Balkán régió és Magyarország – Glatz Ferenc: A Balkán-politika és a Balkán-kutatás reneszánsza, 2005 – Somogyi Ferenc: Az Európai Unió keleti kiterjesztése és Magyarország – Kádár Béla: Az Európai Unió külgazdasága, Délkelet-Európa és Magyarország – Michelberger Pál: Európai közlekedési rendszerek és a délkelet-európai térség – Somlyódy

László: A Duna, vízgazdálkodás, hajózás – Tabajdi Csaba: A Nyugat-Balkán és az Európai Unió ma • Dayton – Tíz év után – Lamm Vanda: A NATO-bombázások ügye a Nemzetközi Bíróság előtt – Masenkó-Mavi Viktor: Konfliktusok és emberi jogok: a jogsértések orvoslásának módszerei – Hoffmann Tamás: Jugoszlávia felbomlása és a népek önrendelkezési joga – Varga Réka: A nemzetközi humanitárius jog alkalmazhatóság a horvátországi háborúban – Sulyok Gábor: A délszláv válság és a humanitárius jog alkalmazhatósága a horvátországi háborúban – Sulyok Gábor: A délszláv válság és a humanitárius intervenció – Halász Iván: Nemzetközi igazgatás a délszláv válságban – Nagy Gábor: NATO-bombák Belgrádra – strasbourg-i szemszögből • A területi szerkezet átalakulása Délkelet-Európában – Rechnitzer János: A Balkán térség az európai regionális politikában – Jeszenszky Géza: Etnikai és államterületi változások a Balkánon – Illés Iván: A területi szerkezet átalakulása Délkelet-Európában – Erdősi Ferenc: Transzeurópai közlekedési tengelyek fejlesztési iránya és hatása a Balkán térszerkezetére – Hajdú Zoltán: Az államalakulások és a közigazgatási területbeosztás a Balkánon 1990 után – Hardi Tamás: A városhálózat átalakulása a Balkánon • A délkelet-európai éghajlatváltozások hatásai – Czelnai Rudolf: A Balkán térség éghajlata – Zagoni Miklós: Az európai éghajlat változásának fő irányai – Mika János-Németh Ákos: Bulgária és Románia éghajlati sajátosságai, a változások tendenciái • Együttműködés vagy verseny a mezőgazdálkodásban – Udovecz Gábor: A Balkán mezőgazdasága európai uniós és magyar szemmel – Schütz Nándor: Románia és Bulgária európai uniós csatlakozásának hatása agrárgazdaságukra – Makay György: A magyar gabonagazdaság lehetőségei, kockázatai és Románia uniós csatlakozása – Szabó Márton: Macedónia mezőgazdasága – kis tigris vagy csak macska? – Nagy Frigyes: Az EU délkeleti bővítésének hatása a magyar mezőgazdaságra • A délkelet-európai térség és Magyarország az európai forgalomban – Novák Tamás: A délkelet-európai országok EU-csatlakozási lehetőségei – Erdősi Ferenc: A politika szerepe a Balkán közlekedésében – Ruppert László: Az EU délkeleti irányú közlekedésének Magyarországot érintő hatásai – Fleischer Tamás: Transzeurópai folyosók – Antal István: A délkelet-európai térség közötti közlekedése – Tarnai Júlia: A logisztikai szolgáltatások fejlődése Délkelet-Európa országaiban – Tanczos Lászlóné: Közlekedési harmonizációs feladatok a bővülő Európai Unióban • Függetlenség – Barina Zoltán: A Magyar Természettudományi Múzeum és a Balkán-kutatás – A Pécsi Tudományegyetem Kelet-Mediterrán és Balkán Tanulmányok Központja